

Mars 2006. Published in «Kontur», Oslo; reprinted by Idebanken in 2011.

The need for user participation: democracy, plurality and a generous place for the urban subcultures.

Byutvikling mellom mainstream og marginene

Chris Butters

Brukermedvirkning er et moteord i norsk byutvikling, men det er janteloven som rår. De mindre og mest marginale gruppene har dårlige vilkår. Men erfaringen viser at nytenkning starter i marginene og deretter påvirker etablissementet. Derfor er det en tabbe å ikke fremdyrke de marginale kretsene.

Av Chris Butters, GAIA Oslo Arkitekter, tidligere leder Norske arkitekter for bærekraftig utvikling (NABU).

.....

”Først utformer vi våre byer og bygninger - så utformer de oss” - sa Churchill, noe fritt oversatt. Men vi bør stille spørsmål rundt dette.

Våre bygde omgivelser påvirker oss, uten tvil - og de påvirker planetens helse. Bygg og anlegg står for hele 40 prosent av energibehovet i samfunnet, og en like stor del av miljøutslippene. Ikke bare miljøet, men også menneskets helse skades av giftige materialer, elendig bymiljø og andre påkjenninger – på andre måter enn gårsdagens sotfylte årestuer og industribyer, men på mer komplekse og usynlige måter.

Denne forskyvningen mot usynlighet i det moderne samfunnet har forresten med demokrati å gjøre. Det fører oss bort fra et åpent samfunn. Verken stress eller små mengder giftige kjemikalier synes eller lar seg lett måle. Ansvarsforholdene er heller ikke lett anskuelige.

Men det er viktig å diskutere utviklingsdynamikken, selve prosessene. Hvem er Churchills ”vi”, i dag, hvem er aktørene, og hvordan skjer det fysiske rommets utforming i det postindustrielle cyber-tekno-globaliserte samfunnet?

Brukermedvirkning

Det snakkes om medvirkningsprosesser i den offentlige diskurs. ”Empowerment” er blitt en politisk klisje, på linje med privat-offentlig partnerskap. I Storbritannia snakkes det nå om

”partnership fatigue”. Beboere er lut lei av at det stadig tropper opp utviklere og politikere som vil ha dem med i et eller annet ”felles utviklingsforum”. Som medvirkningsalibi.

Hva er reell medvirkning? På en medvirkningsskala er høringer det laveste trinnet. Høyere kommer medvirkning, enda høyere medbestemmelse og høyest, aktiv samhandling. Høringer og informasjonsmøter, som i dagens byutvikling, er svak brukermidvirkning. Mange byprosjekter får også miljøprogrammer nå. De rommer fine intensjoner. Men når dette i praksis i stor grad blir utbyggerstyrt, er det lite håp om høye målsetninger. Med andre ord, det er ikke samsvar mellom vyer og virkemidler. Privatisering er ofte en ansvarsfraskrivelse grunnet i den offentlige fattigdommen.

Tas medvirkning på alvor, er det brukerne som er ”ekspertene”, og de bør ha stor innflytelse på selve premissene. Det er lite grobunn for dette i Norge. Enkelte fagmiljøer som GAIA, NABU og Idébanken benytter seg aktivt av medvirkningsverksteder. Men ordet verksted misbrukes ofte om konvensjonelle seminarer - altså helt vanlig enveiskommunikasjon.

Dersom halve Oslos befolkning hadde troppet opp i gatene til støtte for det ”gjerne” forslaget som ble lansert om å ikke bygge noe som helst på Tjuvholmen, ville vi ha kunnet vinne et slag om byen. Isteden deltok vi i en farse, og fikk ”velge” mellom fire-fem varianter av en utbygging, alle med akkurat samme premissene. Ikke noen alternativer. Medvirkningshykleri!

Problemet jeg vil påpeke her er at bestemmelsespunktet forskyver seg lengre bort fra brukerne - og fra det offentlige som vår representant - i strid med statens målsetninger om bærekraftig utvikling og lokaldemokrati. Prosessene tar ikke brukerne som utgangspunktet, og dermed går en også glipp av det mangfoldet av ideer som finnes på grasrotplanet..

Medvirkning og radikalisme

Den ”svake” medvirkning foregår etter den nordiske konsensusmodellen. Dette sikrer pluralitet kun ned til et visst nivå. De mindre og mest marginale gruppene - og de mest nytenkende - får dårlige vilkår. Denne kulturen har mange kvaliteter, men har ført til at det finnes få miljøer i Norge som utforsker alternativer.

Mangelen på aktivistmiljøer i dagens byutviklingsbilde forsterkes av den generelt **labre** politisk aktivisme verden over for tiden. En behøver ikke å være radikal selv - dette er et spørsmål både om demokrati, og om å skaffe grobunn for en utviklingsdynamikk i samfunnet.

I Frankrike ble de radikale kalt for ”les marginaux”. Vi hadde et utsagn: Det som skjer i hovedteksten er kjedelig, det interessante skjer alltid i marginene. På samme måte som ”fringe festivals” for kultur. Eller den naturvitenskapelige analogien der det er overgangssonene mellom biotopene som er de mest kritiske og berikende for økosystemet. Det er en god grobunn for ”rariteter” i det amerikanske samfunnet, og til dels i det engelske. Et samfunn uten systemkritiske miljøer, og som i liten grad dyrker de få som den har, er dårlig rustet.

Teknokrativedet Norge

Byutvikling kjennetegnes også av at Norge er et teknokratisk land. Det styres av ingeniører og økonomer. Både de norske fagkretser og myndighetene (med sine rådgivere fra de samme tekniske kretsene) anser for eksempel byøkologi for å være et spørsmål om teknologi. Dette er stikk i strid med oppfatninger ute i verden. En rådgiver til Stoltenberg sa for en stund siden at vi trenger et teknologisk gjennombrudd for at fornybar energi skulle bli aktuelt. Dette er tøv.

Myndighetene mener, helt oppriktig, at all innsats (og bevilgninger) knyttet til miljøvennlig bygging bør settes inn mot ”de store aktørene”. Logikken er at det monner mer å påvirke la oss si IKEA og ferdighusbransjen litt, til noen små endringer, enn å støtte de små kretser som utforsker radikale endringer i bygg, by og boform. De ”dyptgrønne” som bygger radikale økohus betraktes som irrelevante nisjer.

Denne strategi er komfortabel for dagens bedrifter, og politikere. Men miljøkrisen reddes ikke med småflikking. Slik noen har sagt: En slik strategi er som å omplassere lenestolene på Titanic.

De kreative marginene

Logikken er forståelig, men viser ikke forståelse for hvordan ting faktisk skjer - altså dynamikken. Jeg har deltatt på dette feltet over en 30 års-periode. I Frankrike, Tyskland, Holland, de land der det har skjedd mye, er mønsteret det samme: Utviklingen har alltid begynt hos de små, de radikale. Disse har så gradvis påvirket "mainstream"-tenkning. Med andre ord: De marginale kretsene er en viktig, faktisk kritisk ingrediens for å få prosessen til å gå.

Poenget er dels at en har å gjøre med de kreative tenkere ("cultural creatives"). Nå kan en lett si at disse er bare gærninger. Alle vi som har beveget oss i de radikale miljøene vet det. For hver 100 marginale, er det alltid 20 som er gærne, de helt psyko typene. Så er det 40 som ikke skaper noe særlig. Så er det 30 som jobber med ting som vil vise seg lite kloke. Men så er det siste 10, da - og det er her geni oppstår.

Så disse må støttes og lyttes til. Og da må vi ta med på lasset de som ut fra normalitetens (rare) synsvinkel betraktes som "gærninger". Vi må skaffe plass til det spesielle. Derfor er Hausmania, Enebakkveien 37 og Svartlamon viktige. Det er ikke bare for demokratiets skyld - det er livsviktig for samfunnsutviklingen.

Slik var det også med solenergi. En flokk av både geniale og sprøe systemer utviklet seg. Gradvis påvirket marginene den etablerte forskningen. Gradvis påvirket radikalene hele debatten om fornybar energi. Og så begynte det å bli mainstream.

Det er bare slike miljøer som investerer kreativiteten sin på en såpass intensiv (og for samfunnet billig) måte. Og det er her en finner et politisk samfunnsengasjement som konstruktiv vaktbikkje i forhold til den kommersialiseringen som uunværlig preger utviklingens neste stadium.

Dette er tildels kanskje en liberalistisk filosofi, en slags økofilosofisk og sosiopolitisk kapitalisme. Å bevisst legge til rette for marginale initiativ. Teknokratene forstår ikke denne dynamikken.

Gode eksempler

Mangelen på nytenkning i Norge, også når det gjelder byutvikling, har ulike årsaker. En er den norske isolasjonisme. Og så er det janteloven, som gjør at det aldri satses skikkelig. Komité-satsing, konsensus-satsing, medfører at pilotprosjekter blir tannløse kompromisser. Entreprenørånden i norsk industri er også laber. Mitt poeng er at dersom vi virkelig ønsker ferske, sterke nye ideer for byen og for arkitekturen, så må vi lete hos brukerne. Her finnes både pluraliteten av ideer, samt den essensielle ingrediensen som er motivasjon. Ovenfra-ned-utviklingsprogrammer mangler ofte dette, og da jobber en i motbakke med et bystyre som ikke skjønner, en rådmann som ikke vil og en driftssjef som ikke gidder.

God, miljøbevisst, bærekraftig arkitektur hemmes stadig av de kortsiktige føringer som dagens økonomiske system legger. Men det finnes mange positive erfaringer. Ved byøkologiprosjekter i blant annet Tyskland medvirker brukerne meget aktivt. Det finnes til og med områder der studenter får bo i selvbyggede brakker, sigøynervogner og annet. Det viser et bystyre som tåler et frodig mangfold og marginalitet. Istedenfor store prosjektområder solgt til utviklere som med ett stort arkitektfirma gir prosjektet et skinn av mangfold i fasadene, deles det bevisst opp i små tomter der brukere selv kommer til bykontoret med sine behov og forslag, benytter sine egne arkitekter, får kjøpt tomt, får bistand med juss og finansiering. Dette er byutvikling etter brukernes premisser.

I Culembourg i Nederland utformes hele området i samarbeid med de fremtidige beboere. Til og med barn er med på utforming. Dette er "samhandling" i sin øverste form. Disse prosjekter har en meget høy økologisk profil. Barn, heller enn bil, blir premissleverandør for utforming av

byrommet. Og erfaringene er at de prosjekter om holder seg best over tid, er de med mest brukermedvirkning. Dette er bærekraft.

Slike byøkologiprosjekter bygger på klare samfunnsmessige (altså politiske) verdivalg og målsetninger. Byforming basert på økologiske kretsløp, energi og miljøvennlig transport, sosialitet og mangfold, og medvirkning - er den røde tråden bak en slik urbanisme - ikke estetiske tilfeldigheter, eller "folkelige" kulisser.

Motpolene må møtes

En vil neppe skape en bærekraftig verden ved å få IKEA til å bruke resirkulerte plastkopper. De radikale nullenergihus, selv om de er få, er derimot synlige, kraftfulle bevis på fremtidens muligheter – på et annet paradigme. Men selvfølgelig: Det er ikke enten-eller, begge deler er viktige og en må arbeide på alle plan.

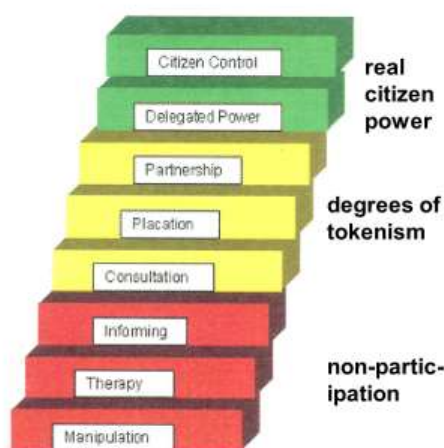
Vi i GAIA arbeider derfor både med de store konserner og med de "små" som er opptatt av leirepuss og selvbygging. Dette er en bevisst strategi. De marginale må kunne bryne seg mot etablissementet - like mye som gutta i grå dress bør kunne forholde seg til de radikale, fargerike miljøene. Slik kan vi bygge broer og samtidig utvide våre egne, ofte snevre perspektiver. Næringsfolk er tross alt, som oftest hyggelige mennesker de også. Like som radikale miljøidealister kan være drittsekker. Sannheten er aldri enten-eller.

Det er en tabbe å ikke fremdyrke de marginale kretsene. Det er der motpolene møtes at kreativiteten oppstår, noe som forutsetter at samfunnet bevisst skaper plass til begge deler. Og slik er det ikke i dagens Norge.

Det finnes mange positive eksempler. Det er også mange i Norge som arbeider godt og seriøst med disse spørsmål. Men arbeidet hemmes av en del dyptsittende kulturelle mønstre, og slike tar lang tid å endre på. Jeg etterlyser en økologisk og demokratisk utviklingsdynamikk. Byutvikling, like som arkitektur, må bygge på strategi og prosess. Her er stikkord pluralisme og ekte medvirkning, i tillegg til en særlig oppmerksomhet for det som skjer i samfunnets marginer.

Urban ecology: stakeholder participation

Medvirkning, Wøhni 2

Arnstein's ladder

It is a democratic goal to achieve as high a level of real participation as possible

Not only partnership with business, and not only token "partnership" with the users

Participation is also deliberate redistribution of power to ensure inclusion of under-represented groups or types of stakeholders

The UN's Agenda 21 says that participation is a real requisite for sustainable development

Source: Artur Wøhni, Asplan Viak / after Arnstein
http://www.husbanken.no/upload/venstremeny/miljo%20og%20energi/fagdag_mars07_medvirkning_sprosess.pdf

Chris Butters GAIA Oslo AS Sustainable planning and architecture

Ekte medvirkning krever åpenhet og forståelse. Arnstein's Ladder